

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ปัจจุบันบทบาทของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในชนบทและชุมชนเมือง มีจุดเน้นที่รูปแบบของการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลาง เป็นการเพิ่มศักยภาพของคนและเสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ให้มีความพร้อมในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการดูแลสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนของชุมชน โดยเฉพาะหลังวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ที่ผ่านมามูลค่าที่เกี่ยวข้องมีความตระหนักว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืนของไทยต่อไปต้องพัฒนาจากจุดแข็งในสังคมเป็นหลัก ซึ่งประกอบไปด้วย **สินทรัพย์ชุมชน** หรือ **ทุนทางสังคม** ที่มีอยู่ในทุกภาคส่วนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชน หรือ การรวมกลุ่ม ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในการจัดการปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง นำมาสู่การสร้างและเน้นให้ “เกิดการเรียนรู้” ที่จะปฏิรูปให้เกิดกลไกการบริหารจัดการที่ดี บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและเสริมสร้างฐานรากของสังคมให้เข้มแข็ง ให้เป็นแกนหลักของสังคมไทย เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาชนบทและชุมชนเมืองต่อไป

จากจุดมุ่งหมายหลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 10 ที่ได้เน้นถึงสภาพของสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน โดยมีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการปฏิบัติที่สำคัญ โดยได้ยึดหลัก “ความพอเพียง” ของวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์และการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบุคคล ชุมชน และสังคมนั้นๆ ให้มุ่ง “ทางสายกลางหรือความสมดุล” ระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ระหว่างผลประโยชน์ระยะสั้นและผลประโยชน์ระยะยาว ขณะเดียวกันยังต้องคำนึงถึง “คุณธรรมหรือความเป็นธรรม” ในการใช้และการแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสร้าง “ฐานความรู้” ในการจัดการทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน รวมทั้งยึด

ดังนั้นการสร้างฐานรากของระบบเศรษฐกิจและสังคมที่มั่นคง จึงเป็นการใช้โอกาสและปัจจัยแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคม เพื่อคนในสังคมนั้นดำเนินการให้เกิดการยกระดับและเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพอย่างเป็นลำดับขั้น เป็นการพัฒนาที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีภูมิปัญญาและสร้างภูมิคุ้มกัน ให้พร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและปัจจัยคุกคามจากภายนอกได้ในระดับใด จึงจำเป็นต้องทราบถึงปัจจัยและระดับของความจำเป็นในแนวคิดเพื่อการพัฒนาดังกล่าว โดยการวัดผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมด้วยทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ และทุนทางสิ่งแวดล้อมของแต่ละชุมชนพื้นที่ วิเคราะห์ได้จากมูลค่าเพิ่มของระบบเศรษฐกิจและสังคมชนบทและชุมชนเมือง โดยการเข้าถึงข้อมูลและวัดมูลค่าเพิ่มถึงความสามารถในพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการบริหารจัดการเชิงป้องกัน ปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตและการบริโภคให้เกิดความคงอยู่ได้ด้วยตนเอง ควบคู่กับการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการฐานทรัพยากรของตนเอง และสร้างทางเลือกของการพัฒนาบนความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความเข้มแข็งจากภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ

ความสำคัญดังกล่าวข้างต้นเมื่อคณะนักวิจัยนำวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ในระดับพื้นที่ ภายใต้บริบทและแผนพัฒนาประเทศ จึงได้พิจารณาถึงศักยภาพของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางของการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยวในภาคเหนือ ที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ ประชากรศาสตร์ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมในการเป็นตัวแทนที่จะดำเนินการศึกษาถึงผลลัพธ์ของการสร้างมูลค่าเพิ่มของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมให้มีความมั่นคงและสมดุลได้ อีกทั้งคณะผู้วิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการมีส่วนร่วมทั้งท้องถิ่นภายใต้วิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย ที่จะป็น “มหาวิทยาลัยเพื่อท้องถิ่น” จะได้เข้าไปศึกษาและร่วมกันทำงานกับท้องถิ่นและชุมชน ถึงผลสำเร็จในการเรียนรู้ที่จะวัดผลมูลค่าเพิ่มของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมให้มีความสมดุลและมีคุณภาพยั่งยืน เพื่อวิเคราะห์ถึงมูลค่าเพิ่มจากการสร้างสังคมให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพและเสมอภาค รวมถึงการวิเคราะห์ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพและสามารถปรับตัวได้มั่นคงและเป็นธรรม ยังแสดงให้เห็นถึงความสมดุลระหว่างการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม และสะท้อนให้เห็นถึงมูลค่าเพิ่มของการใช้ทุนที่มีอยู่ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้จัดการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ทราบถึงผลลัพธ์ของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยการบูรณาการความรู้ความเข้าใจในสร้างมูลค่าเพิ่มของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนกับนักวิจัยในท้องถิ่นของแต่ละตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนเกิดความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ในแต่ละพื้นที่เข้ามาทำงานร่วมกันเพื่อสนับสนุนงานวิจัย

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

โครงการวิจัยเรื่อง “การวัดมูลค่าเพิ่มของสินทรัพย์ชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคชนบท และชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ

- (1.) เพื่อสร้างการเรียนรู้ (LM) ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในการสร้างความมั่นคงด้านการจัดการสินทรัพย์ชุมชนของท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่
- (2.) เพื่อทราบมูลค่าเพิ่มของการจัดการสินทรัพย์ชุมชน ที่ได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ภาคชนบท และชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ให้สามารถพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

งานวิจัยในครั้งนี้จะเป็นการสร้างการเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับคนในท้องถิ่น ให้สามารถวัดและประเมินตนเอง ว่าสามารถสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับรากหญ้า ได้อย่างไร และทราบถึงมูลค่าเพิ่มของการจัดการสินทรัพย์ชุมชน ที่ได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ภาคชนบท และชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ให้สามารถพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

การศึกษานี้จะทำการศึกษาถึงข้อมูลศักยภาพของการรวมกลุ่มของแต่ละชุมชนในการจัดการสินทรัพย์ชุมชนในแต่ละพื้นที่ โดยให้นักวิจัยท้องถิ่นซึ่งเป็นบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งสิ้น 24 อำเภอ จากความต่อเนื่องของโครงการในการสร้างและพัฒนาตัวแทนของนักวิจัยจากท้องถิ่นซึ่งมาจากตัวแทนของแต่ละกลุ่มชุมชนในเขตพื้นที่ เป็นผู้คัดเลือกกลุ่มชุมชนที่จะเข้าสู่วิธีการเรียนรู้ในการวัดมูลค่าเพิ่มของการจัดการสินทรัพย์ในชุมชนให้มีคุณภาพและสมดุล หลังจากนั้นใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อสะท้อนภาพของการวิเคราะห์และเรียนรู้ร่วมกันในการสร้างมูลค่าเพิ่มและวัดมูลค่าเพิ่มที่จะได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคชนบท และชุมชนเมืองที่จะเป็นตัวแทน

1.4 วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “การวัดมูลค่าเพิ่มของสินทรัพย์ชุมชนจากการจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคชนบทและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่” มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

(1.) ประชากรศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ตัวแทนกลุ่มธุรกิจชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ จำนวนทั้งสิ้น 24 อำเภอ

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi – stage random sampling) โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่มีความต้องการเข้าร่วมโครงการ ใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified sampling) จากอำเภอต่างๆ ที่สนใจจะเข้าร่วมโครงการทั้งหมด 24 อำเภอ

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดคัดเลือกประชากรจากกลุ่มธุรกิจชุมชนที่เป็นตัวแทนขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยวิธีสุ่มแบบเจาะจง ตามวัตถุประสงค์ (Purposive sampling) ของแต่ละตำบลที่เข้าร่วม

(2.) ข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ข้อมูลปฐมภูมิ

ได้แก่การสืบค้นข้อมูลการจัดการสินทรัพย์ชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาของกลุ่มตัวอย่าง (กลุ่มชุมชน) จากพื้นที่ในเขตชุมชนท้องถิ่นและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสู่การเรียนรู้ วิเคราะห์การสร้างและวัดมูลค่าเพิ่ม โดยการจดบันทึก ประกอบกับวิธีการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์เจาะลึก โดยมีสมาชิกของกลุ่มเป็นผู้ร่วมกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) และให้ข้อมูลตลอดระยะเวลาของการดำเนินงาน (Participatory research)

2) ส่วนข้อมูลทฤษฎี

เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลเบื้องต้นด้านต่างๆ ได้แก่ การบริหาร การจัดการองค์กร การก่อเกิดองค์กรกลุ่ม ปัญหาและความต้องการในการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม เป็นต้น โดยการศึกษาครั้งนี้จะเป็นการศึกษาแบบการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ดังนั้น จึงมีส่วนราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ถือว่าเป็นผู้ร่วมวิจัยในท้องถิ่นด้วยที่สำคัญ คือ องค์กรบริหารส่วนตำบล สถานีอนามัยประจำตำบล สำนักงานเกษตรตำบล และสำนักงาน สหกรณ์ เป็นต้น

3) ชนิดของเครื่องมือ

3.1) ใช้แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต(Interview schedule)

เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีลักษณะคำถามซึ่ง กำหนดคำตอบไว้ล่วงหน้าให้เลือกตอบ (Close ended questions) และคำตอบแบบให้เติมคำตอบ (open ended questions) โดยนักวิจัยจะเป็นผู้ทำการสัมภาษณ์และสังเกต เพื่อบันทึกข้อมูลที่ได้ จากกลุ่มชุมชนโดยแบ่งเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์เป็น 3 ตอน

3.1.1) ข้อมูลลักษณะพื้นฐานทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มชุมชน

3.1.2) ข้อมูลสภาพทั่วไปด้านสินทรัพย์ชุมชนและการจัดการสินทรัพย์ของชุมชนตลอดจนการบริหารจัดการกลุ่ม การก่อเกิดกลุ่มชุมชน

3.1.3) ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของกลุ่ม เพื่อการพัฒนาชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม

นอกเหนือจากการสัมภาษณ์และสังเกตแล้ว การที่จะได้ข้อมูลให้ครบถ้วนจำเป็นต้องเก็บข้อมูลโดยอาศัยวิธีการดังต่อไปนี้

- 1) การจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อระดมความคิดเห็นและหาข้อตกลง
- 2) การจัดการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อติดตามผลงานและประเมินผล และร่วมกันแก้ไขปัญหา
- 3) การสังเกตเป็นการสังเกตการทำงานในกระบวนการผลิตในขั้นตอนต่างๆ

4) การศึกษาดูงานกลุ่มอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จ

5) การวางแผน การพัฒนาระบบการจัดการ

6) การอบรม โดยให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มชุมชนที่เจ้าหน้าที่เลือกมาในด้านต่างๆ ตามความต้องการของกลุ่ม

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยเรื่อง “การวัดมูลค่าเพิ่มของสินทรัพย์ชุมชนจากการจัดการการเรียนรู้เพื่อ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคชนบทและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่” สามารถตอบสนองยุทธศาสตร์ การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) โดยสามารถระบุประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับในด้านต่างๆ ดังนี้

(1.) ด้านองค์ความรู้

- 1) ทราบบริบทและศักยภาพของชุมชนในท้องถิ่น ที่มีผลต่อการจัดการสินทรัพย์ชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของจังหวัดเชียงใหม่
- 2) ทราบสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของจังหวัดเชียงใหม่
- 3) กระบวนการจัดการการเรียนรู้ของนักวิจัยท้องถิ่น สร้างมูลค่าเพิ่มและสามารถวัดมูลค่าเพิ่มในการจัดการสินทรัพย์ชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของจังหวัดเชียงใหม่
- 4) ชุมชนในท้องถิ่นได้เรียนรู้ร่วมกับชุมชน ในการใช้ความรู้ทางวิชาการมาวิเคราะห์เพื่อประเมินตนเองได้เพื่อนำมาปฏิบัติจริงกับการพัฒนาของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่
- 5) ชุมชนได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจัดการการเรียนรู้เพื่อการสร้าง ความสมดุลให้กับสภาพเศรษฐกิจ และสังคมสู่การปฏิบัติจริงกับชุมชนของตนเอง

(2.) ด้านการพัฒนา

- 1) ชุมชนในท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ สามารถสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าได้
- 2) ชุมชนในท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ได้รับการแก้ไขปัญหาและปรับเปลี่ยนรูปแบบการการบริโภคนและคุณภาพการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

3) ผู้ช่วยนักวิจัย (ตัวแทนกลุ่มธุรกิจในกลุ่มชน) ได้รับการพัฒนาความรู้ความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มและการวัดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคม ในการสร้างฐานความรู้ โดยการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

4) นักวิจัยท้องถิ่น (อบต.) ได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านการวัดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนของตนเอง

(3.) หน่วยงานต่าง ๆ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ดังนี้

- 1) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สามารถพัฒนาบุคลากรของตนเองให้เป็นนักวิจัยระดับท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม
- 2) กลุ่มชุมชนในท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ สามารถพัฒนาบุคลากรของกลุ่มของตนเองให้เป็นนักวิจัยระดับท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม
- 3) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ นำผลงานวิจัยไปพัฒนาการเรียนการสอนให้แก่นักศึกษา
- 4) นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ได้รับประสบการณ์ตรงจากการวิจัย

1.6 นิยามศัพท์

การจัดการการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการจัดการการเรียนรู้สู่ความเป็นสุขและความสำเร็จ ซึ่งประกอบไปด้วยการเรียนรู้ในตนเอง การเรียนรู้ร่วมกับเพื่อน การเรียนรู้ร่วมกันกับองค์กรพันธมิตร และการเรียนรู้ร่วมกันทุกฝ่าย ผ่านกระบวนการ 4 ลำดับ คือ กระบวนการผลิต กระบวนการกรอง กระบวนการตกตะกอน และกระบวนการตกผลึก

มูลค่าเพิ่ม หมายถึง การเปลี่ยนข้อมูล เป็นข่าวสาร เป็นความรู้ และสามารถนำไปสร้างมูลค่าเพิ่มก่อให้เกิดความฉลาดเฉลียว ในการปฏิบัติเปลี่ยนวิธีคิดในการทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการทางสังคม จุดใดจุด ซึ่งการสร้างมูลค่าเพิ่มนี้ต้องการบริหารจัดการมาก ดังนั้นความรู้จะต้องแสวงหาความรู้ที่ทันสมัย มีการแบ่งปันความรู้อย่างถูกต้อง และสร้างมูลค่าเพิ่มให้เกิดขึ้น

สินทรัพย์ชุมชน หมายถึง สิ่งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนอันมีมูลค่า หรือคุณค่าต่อชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มชนหลายคนอยู่ร่วมกันอย่างผูกพันกัน และร่วมกันพัฒนา สร้างสรรค์ และใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์ของชุมชนนั้น อันประกอบไปด้วย สินค้า บริการ สิ่งประดิษฐ์ ศิลปวัฒนธรรม ท้องเที่ยว ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชน สวัสดิการสังคม การศึกษา

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของคนในชุมชนและสังคมจากกระบวนการจัดการการเรียนรู้ในลักษณะของแผนงานหรือโครงการแล้วบริหารจัดการจนเกิดผลสัมฤทธิ์ของโครงการ เพื่อเพิ่มศักยภาพของตนเอง ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น

ชุมชนชนบท หมายถึง ชุมชนในเขตชนบท มีความหนาแน่นของประชากรน้อย ผู้อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีวิถีความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณี มีอาชีพเกษตรกรรม หรืออาชีพที่เกี่ยวข้อง

